

УДК 336.02:338.434

JEL Classification: E62 Q14

Радченко Оксана

к.е.н., с.н.с., провідний науковий співробітник
Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки»
м. Київ, Україна
E-mail : oxanarad@ukr.net

ДЕРЖАВНА ПІДТРИМКА СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА УКРАЇНИ В ПЕРІОД СИСТЕМНИХ РЕФОРМ

Анотація

Вступ. У статті досліджено основні аспекти державної підтримки сільського господарства в умовах реформування системи податкових пільг, співпраці України з МВФ та процесами євроінтеграції. Наводяться результати аналізу передумов та заходів, що спричинили зміну напрямів та обсягів державної підтримки у бюджеті на 2016 рік. Аналізуються можливі шляхи розвитку державної підтримки на основі поширених моделей зарубіжного досвіду.

Методи. Дослідження спирається на чинну інформаційну та методичну базу, що містить методи, використання яких дозволяє систематизувати ряд явищ у процесі розвитку аграрної галузі, уніфікувати процедуру визначення номінальних обсягів та ефективності державної допомоги за прямими та непрямими методами з врахуванням впливу різних факторів на обсяги підтримки.

Результати. Приведено окремі механізми зарубіжного досвіду державної підтримки аграрної галузі та можливості його застосування в Україні. Визначено ключові точки формування мотиваційного механізму ефективної державної підтримки малих господарських форм. Результатом дослідження передбачається окреслення проблем державної підтримки галузі та визначення напрямів її розвитку у загальній Стратегії сільського господарства на період до 2020 року, означення місця та ролі аграрної галузі в економіці держави. Отримані результати аналогічні вітчизняним дослідженням і відстоюють ідею про необхідність державної підтримки конкурентного середовища, а не лише окремих форм господарювання та забезпечення гарантування продовольчої безпеки методами регуляторної політики, спрямованої на підтримку галузі.

Перспективи. Подальшими напрямами досліджень у даній тематиці можуть виступати формування методики системного визначення ефективності за різними порівняльними оцінками.

Ключові слова : аграрний сектор, бюджетна підтримка, бюджетні програми, ефективність державної підтримки, стратегія розвитку бюджетної підтримки, системні реформи сільського господарства.

Вступ. Системні реформи – це реальні і послідовні дії влади, об'єктів і суб'єктів, на які вони спрямовані, що враховують основні економічні і соціальні вимоги, реалії життя і орієнтовані на покращення всіх ключових моментів життєдіяльності держави. Ефективність реформ визначається точкою перетину інтересів учасників реформ, стану аналізованої проблеми і стратегіями її розвитку.

На даний час більшість вчених-економістів, політологів, успішних практиків аграрної галузі зазначають, що країна перебуває на роздоріжжі і намічається «декілька варіантів дуже різного майбутнього» і «майбутнє АПК дуже тісно пов'язане з майбутнім всієї держави». При цьому озвучуються варіанти виходу з системної кризи в діапазоні: від перетворення на сировинну державу, до залучення наукоємних і технологічних інвестицій [5].

Управління процесами у аграрній сфері відбувається, в тому числі, за допомогою державної політики бюджетної підтримки сільського господарства. Така підтримка для вітчизняної галузі притаманна в усі періоди розвитку сільського господарства, тому питання є досить дослідженим. Проте, нові економічні та політичні реалії вносять свої корективи і процес державного регулювання потребує постійного наукового супроводження.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблема державної підтримки сільського господарства завжди була актуальною. Зокрема, цьому питанню присвячені наукові розробки М. Дем'яненка, А. Діброви, О. Бородіної, М. Латиніна, Ю. Лупенка [7], О. Могильного, Т. Осташко, Б. Пасхавера, П. Саблука, Л. Тулуша [7; 8] та ін. Хоч реформи в аграрному секторі економіки тривають давно, застосовувані інструменти державної підтримки не завжди ефективні, а в умовах відміни спецрежимів оподаткування, тобто непрямой підтримки і мізерних бюджетних ресурсів, що виділяються на фінансування галузі, – виявляються взагалі нежиттєздатними.

Мета. Метою дослідження є визначення стану та напрямів державної підтримки аграрної галузі в період системних реформ.

Методологія досліджень. Вирішення поставлених у статті завдань здійснюється загальнонауковими методами. Дослідження спирається на чинну інформаційну, статистичну, нормативну та методичну базу, що містить методи, використання яких дозволяє систематизувати ряд явищ у процесі розвитку аграрної галузі, уніфікувати процедуру визначення номінальних обсягів та ефективності державної допомоги за прямими та непрямими методами з врахуванням впливу різних факторів на обсяги підтримки.

Результати. Система податкових пільг, яка діяла в Україні для аграрної галузі, останніми роками викликала багато нарікань, через їх низьку ефективність. Окрім того, у 2015 році змінилась система оподаткування, а у 2016 році – система спецрежиму ПДВ для аграріїв, велику частину податкових пільг підприємствам сільського господарства переглянуто, скорочено або зовсім скасовано. Обраний країною шлях на євроінтеграцію також вносить корективи у даний процес.

За 2015 господарський рік, за попередніми підсумками [4], фінансовий результат до оподаткування підприємств від реалізації продукції сільського господарства та надання послуг у рослинництві і тваринництві становив 89,5 млрд грн прибутку (у 2014 р. – 35,3 млрд грн), рівень рентабельності сільськогосподарського виробництва у цілому склав 45,7% (у 2014р. – 26,3%). Такі позитивні результати діяльності галузі на фоні загального спаду економіки уже не перший рік викликають нарікання на чинну систему пільгового оподаткування. При цьому, галузь займає 10% у ВДВ країни, а у доходній частині бюджету – лише 1%, що перекошує формування конкурентного середовища у економіці.

На даний час обґрунтування концепції та стратегічних напрямів розвитку державної підтримки сільського господарства України орієнтоване на досвід розвинених країн. Так, цінова підтримка сільського господарства в ЄС складає до 91% від всієї суми бюджетного фінансування, в США – 48%, Канаді – 53%. На Заході істотна частка доходу фермера формується за рахунок державних джерел: в країнах Європейської спільноти (ЄС) – 3 %, Фінляндії – 72%, Японії – 72%, в США - 27-40%. Державна підтримка аграріїв у країнах ЄС в 2013 році склала від 175 до 1343 євро на 1 га с/г угідь, зокрема у Нідерландах – 500 євро/га, Бельгії – 508 євро/га, Польщі – 345 євро/га, Німеччині – 396 євро/га. Фінансова підтримка сільського господарства в Україні (переважно непряма – за рахунок зазначеного спецрежиму) ледь сягає до 40 євро на гектар [9].

За дослідженнями відділу податково-бюджетної політики ННЦ «Інститут аграрної економіки» [4] державна підтримка сільського господарства в Україні здійснюється через бюджетні асигнування, а також спеціальні режими та механізми оподаткування. Обсяги та напрями основних програм бюджетної підтримки сільського господарства та їх фактичне виконання приведені у таблиці 1.

Рівень підтримки аграрного виробництва, насамперед, характеризує частка бюджетного фінансування в загальнодержавних видатках. Починаючи з 2009 р., коли частка видатків на аграрну галузь (загальні видатки по МАПіП) складала 2,6%, вона постійно знижувалась – до 1,78 % у 2013 р., 1,28 % у 2014 р., 0,37% у 2015 р. і у планах на 2016 рік сягнула 0,35% – рекордно низького рівня.

При цьому, на підтримку безпосередньо сільського господарства (заходи прямої бюджетної підтримки) спрямовувалось не більше половини аграрного бюджету, а решту заходів займали

програми фінансування послуг, зокрема освітянські програми. З 2014 року значну їх частину перенесли у видатки іншого міністерства, тому частка видатків на сільське господарство підвищилась до 70% у структурі.

Таблиця 1

Бюджетна підтримка сільського господарства України за 2013-2016 рр., млн. грн.**

Показники	Роки							
	2013		2014		2015		2016	
	План	Факт	План	Факт	План	Факт	План	Факт*
Видатки МАПіП	9062,96	7193,35	6606,98	5501,31	2605,55	2133,73	2382,11	328,93
% у загальних	2,09	1,78	1,43	1,28	0,43	0,37	0,35	0,17
Загальний фонд	4665,26	4175,43	3428,63	3359,15	1884,16	1621,89	1615,35	210,50
% у загальних	51,48	58,05	51,89	61,06	72,31	76,01	67,81	64,00
Видатки апарату	4761,35	3613,34	3322,70	2636,82	885,78	525,57	659,69	52,01
% у загальних	52,54	50,23	50,29	47,93	34,00	24,63	27,69	15,81
Загальний фонд	1760,59	1668,89	1498,03	1486,35	674,60	449,62	509,70	31,54
% у загальних	36,98	46,19	45,08	56,37	76,16	85,55	77,26	60,64
Структура видатків	100	100	100	100	100	100	100	100
На підтримку с.г.	49,17	37,03	33,4	20,13	75,77	70,68	70,22	18,28
підтримка виробництва	38,15	22,60	29,89	15,74	62,66	63,02	53,06	-
підтримка Аграрного фонду	11,02	14,43	3,51	4,39	13,11	7,66	17,16	18,28
соціальні програми	0,49	0,50	0,14	0,17	0,64	1,08	-	-
інші	50,34	62,47	66,46	79,70	23,59	28,24	29,78	81,72
Кредитування	7236,74	7236,74	1431,72	20,5	1429,42	38,14	1419,64	-
Кредити фермерам	27,90	27,90	27,90	15,87	25,60	25,60	15,82	-
Фінансовий лізинг	8,84	8,84	3,82	-	3,82	-	3,82	-
Аграрний фонд	7200,00	7200,00	1400,00	4,63	1400,00	12,54	1400,00	-

* за січень-квітень 2016 року

**Джерело: розраховано за даними [1].

Аналіз цих тенденцій свідчить, що наявна спадна тенденція обсягів прямого бюджетного фінансування і відбувається фактично призупинення фінансування галузі з 2014 року. Окрім того, фактичне виконання програм у 2015 році склало 80% загалом по галузі і 60% по фінансуванню сільськогосподарського виробництва.

Обсяг та структура видатків, закладених у Державному бюджеті на 2016 рік, формують вектор нинішньої аграрної політики держави. Аналіз аграрного бюджету на 2016 рік, проведений науковцями Інституту аграрної економіки, показав, що на фінансування Міністерства аграрної політики і продовольства в 2016 році закладено 2,38 млрд грн, а це майже на 60% менше закладених у бюджеті 2014 року 6,61 млрд грн, і складає лише 18% від середнього значення бюджетів за 2012-2014 рр. У порівнянні з попереднім роком закладено обсяги фінансування нижчі на 10%.

Якщо брати до уваги, що зростання загальних видатків Державного бюджету в 2015 році закладено на рівні 12,3%, такий рівень фінансування ще більше підкреслює втрату позицій аграрної галузі: у структурі загальних видатків на неї передбачено лише 0,35%, тоді як на 2014 рік було заплановано 1,43%, а фактично виділено 1,28%.

Співвідношення загального та спеціального фондів по МАПіП представлено як 35:65 (у 2015 році – 43:57), що гарантує у плановому періоді дуже низьку ймовірність виконання фінансування програм, а також свідчить про скасування дії основних виробничих програм, що фінансувалися за рахунок коштів спецзборів.

На апарат міністерства заплановано 0,7 млрд грн (у співвідношенні між загальним та спеціальним фондами 28:72), що складає лише 20% рівня, передбаченого бюджетом 2014 року. Видатки апарату на 2016 рік у порівнянні з 2015 роком скорочено на 25%.

Якщо протягом 2015 року фактичне фінансування аграрної галузі характеризувалось суттєвим недофінансуванням, – на видатки МАПіП виділено 2,13 млрд грн, або 82% планових коштів (на виконання всього Держбюджету – 93%), а фінансування апарату МАПіП склало 2,38 млрд грн, або 60% скоригованого плану, то на 2016 рік взагалі не передбачено фінансування програм розвитку та виробництва, які гарантують продовольчу безпеку України.

Ці зрушення відображаються у структурі підтримки аграрної сфери. Домінуючу позицію по видатках у 2016 році займають заходи підтримки діяльності та фінансування витрат Аграрного фонду – 113,23 млн грн, або 17%, які у 2014 році займали 4% у структурі апарату. При цьому на діяльність Аграрного фонду передбачено 13,23 млн грн, а на комплекс заходів із зберігання, перевезення, переробки та експорту об'єктів державного цінового регулювання державного інтервенційного фонду – 100,00 млн грн.

Якщо у 2014 році найбільшу питому вагу займали видатки на держпідтримку виробництва, зокрема тваринництва – 888,01 млн грн, або 68% у структурі апарату МАПіП, то у 2016 році на ці заходи передбачені кошти у розмірі 50 млн грн. У зв'язку із обмеженістю видатків, усі кошти будуть спрямовані за одним напрямом – для виплати часткового відшкодування вартості закуплених для подальшого відтворення телиць, нетелей, корів вітчизняного походження та племінних телиць, нетелей, корів молочного, молочно-м'ясного і м'ясного напрямку продуктивності. Часткове відшкодування вартості тварин здійснюється на безповоротній основі, за тварин, закуплених у період із жовтня попереднього року до жовтня поточного року. Розмір – до 50% вартості, але не більш як: за високопродуктивних та племінних телиць, нетелей та корів – 12 000 гривень за одну голову, за племінних свинок та кнурців вітчизняного походження (класу "еліта") – 2 400 гривень за одну голову; за племінних вівцематок, баранів, ярк – 2 000 гривень за одну голову. Виплати за даними програмами розпочнуться після 1 жовтня 2016 року.

Крім цього, Мінагрополітики звернулись до Мінфіну з пропозицією при перегляді держбюджету передбачити додатково видатки у розмірі: 250 млн гривень для часткового відшкодування вартості будівництва і реконструкції об'єктів; 177 млн гривень для здійснення відшкодування витрат фізичних осіб на послуги з ідентифікації та реєстрації тварин; 146,2 млн гривень для погашення кредиторської заборгованості, зареєстрованої органами казначейства за минулі роки [2].

Як і у 2015 році, не фінансуватимуться також програми підтримки садівництва та хмелярства, які у структурі 2014 року займали 8%. Зберігається лише програма "Фінансова підтримка заходів в агропромисловому комплексі" на 5,0 млн грн, або 1,6% для забезпечення закупівлі насіння сільськогосподарських культур до державного резервного насіннєвого фонду.

На освітні та екологічні програми передбачено мізерне фінансування, яке у структурі займає не більше 0,8-4,5%.

Крім прямих видатків, у 2016 році передбачається надання кредитів за бюджетною програмою "Формування державного інтервенційного фонду Аграрним фондом, а також закупівлі матеріально-технічних ресурсів для потреб сільськогосподарських товаровиробників" за спеціальним фондом у сумі 1,4 млрд грн, як було і у 2015 році, хоч виконання за цією програмою склало 0,85%.

Також передбачена традиційна програма кредитування фермерів на суму 15,82 млн грн, яка менша на 40% за обсяги 2015 року, збережено програму "Фінансова підтримка заходів в агропромисловому комплексі на умовах фінансового лізингу" в обсязі 3,82 млн грн.

Загалом, зміни бюджету 2016 року стосуються катастрофічного скорочення обсягів фінансування та зміщення пріоритетності програм за обсягами фінансування. Фактично на рівні 2015 року заплановано виділення коштів на програми: забезпечення діяльності Аграрного фонду;

загальне керівництво; видатки на фінансову підтримку та екологічні програми. У порівнянні з 2014 роком, виключено видатки за бюджетними програмами: фінансування аграрної освіти, підтримки розвитку садівництва та виноградарства, держпідтримки тваринництва, виставкові заходи тощо. Вилучено соціальні програми; на 30% зменшено видатки на науку.

Таким чином, хоч Держбюджет-2016 враховує продовження значної частини реалізації програм, які діяли у 2012-2015 роках, проте загалом, на фоні економічної нестабільності, зростання інфляції, невизначеності вектору розвитку задекларована у законі підтримка аграрного сектору є суто формальною і не впливатиме належним чином на його розвиток.

Оскільки можливості бюджету були і залишаються обмеженими, реальну підтримку сільське господарство одержувало шляхом застосування непрямих механізмів підтримки, а саме спецрежимів оподаткування у вигляді ФСП (4 група платників єдиного податку з 2015 р.) та ПДВ.

Кардинальна зміна системи оподаткування сільськогосподарської діяльності передбачена Законом України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо забезпечення збалансованості бюджетних надходжень у 2016 році» від 24 грудня 2015 року №909.

Верховна Рада встановила перехідний (до 1 січня 2017 року) спеціальний режим сплати ПДВ при реалізації великої рогатої худоби і молока з пропорцією 20% – до держбюджету, 80% – на спеціальний рахунок виробника для подальшого використання; при реалізації зернових і технічних культур – співвідношення 85% на 15%; при реалізації іншої сільгосппродукції – 50% на 50% відповідно.

Тому подальші реформи мають бути спрямовані на послаблення або припинення підтримки виробництва згідно квот. Кошти, що вивільнюються, мають бути спрямовані на активну підтримку фермерських господарств та інвестовані в освіту, інфраструктуру й інновації в галузі. Уряд має бути наполегливішим у пріоритетності фінансування охорони довкілля та сталого використання природних ресурсів.

Проблема має вирішення у площині більш повного врахування зовнішніх вимог, оскільки Україна значно залежить від ситуації в ЕС, будучи членом СОТ. Зокрема, у податковому законодавстві України була умова, що аграрний сектор перейде на загальні правила оподаткування з 2018 року. Але, у Меморандумі про співпрацю з Україною, укладеним з МВФ у 2015 р., за яким очікується отримання чергового траншу 1,7 млрд дол., уже інші вимоги – що Україна повинна виконувати взяті на себе зобов'язання, щодо переведення аграріїв на загальну систему оподаткування з 1 січня 2016 року, тобто, з цього часу абсолютно всі українські аграрії мають бути позбавлені пільгових ставок ПДВ, та платити податок повністю [3; 4].

Представники МВФ таку вимогу мотивують тим, що додаткові пільги, передбачені сектору, досягають 30 млрд грн, половина яких пов'язана з ПДВ, а більшу вигоду від цих пільг отримують найбільші виробники. Офіційно трохи більше 3% підприємств обробляє майже половину сільгоспугідь у країні.

Тому спільними зусиллями політичного та економічного бомонду вироблена Стратегія та Концепція розвитку сільського господарства. Щодо бюджетної підтримки, то стратегічною ціллю державної підтримки розвитку сільського господарства є формування ефективних механізмів бюджетного регулювання та взаємовідносин товаровиробників з бюджетною системою на основі досягнення множини цілей щодо виробництва основних видів та якості продукції, забезпечення прибутковості виробництва на рівні розширеного відтворення, зростання продуктивності праці, розвитку форм господарювання і підприємництва, забезпечення конкурентоспроможності продукції на внутрішньому та зовнішніх ринках, досягнення фінансової стабільності галузі, продовольчої безпеки держави і підвищення соціальних стандартів життя в сільській місцевості, подолання бідності та безробіття.

В сучасних умовах робиться акцент на підтримку малих форм господарювання, як у кращих зарубіжних країнах. Урядом позиціонується переорієнтація бюджетних цільових програм на

підтримку одноосібних селянських господарств. Зазначається, що така практика має стати основою державної бюджетної політики підтримки розвитку сільського господарства, оскільки особливістю функціонування сімейних ферм є орієнтація на соціальність їх розвитку, на вирішення нагальних проблем сільських жителів, що передбачає врахування всієї множини факторів умов проживання і розвитку підприємництва.

Висновки і перспективи. Системні реформи у аграрній сфері зводяться до зміни пільгових режимів оподаткування. Оскільки ці режими були важливою частиною державної підтримки сільгоспвиробників, очевидно, що система бюджетної підтримки також зазнає значних змін.

Вибір стратегії її розвитку залежить від обраного варіанту загального розвитку сільського господарства. Аналіз чинних бюджетних програм свідчить, що більшість з них не отримують належного фінансування та не досягаються за показниками ефективності, а за деякими програмами такі показники не плануються взагалі.

Враховуючи вищезазначене, шляхами підвищення ефективності державної бюджетної підтримки сільського господарства є визначення стратегічних цілей та індикаторів розвитку, щоб державна підтримка надавалась з найбільшою віддачею та ефективністю, сприяла розвитку виробництва, окремих форм господарювання і сільських територій. Для цього необхідна розробка методики визначення ефективності бюджетних програм, яка б включала кращі вітчизняні та міжнародні оцінки порівняння і слугувала базою як для розробки державних програм, так і управління галуззю.

Список використаних джерел

1. Державне казначейство України [Електронний ресурс] : – Режим доступу: <http://treasury.gov.ua/main/uk/index> (дата звернення: 17.05.2016). – Назва з екрану.
2. Кваша М.М. Державна підтримка галузі тваринництва у 2016 році [Електронний ресурс] : – Режим доступу: <http://www.slideshare.net/DairyNews/2016-60005250> (дата звернення: 17.05.2016). – Назва з екрану.
3. МВФ наполягає на скасуванні податкових пільг для українського АПК [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://dt.ua/ECONOMICS/mvf-napolyagaye-na-skasuvanni-podatkovih-pilg-dlya-ukrayinskogo-ark-176201_.html (дата звернення: 23.05.2016). – Назва з екрану.
4. Міністерство аграрної політики та продовольства України. [Електронний ресурс] : – Режим доступу: <http://minagro.gov.ua/> (дата звернення: 23.05.2016). – Назва з екрану.
5. Рутицька В. Системні реформи: ілюзія чи реальність? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://hronika.info/mnenia/116286-sistemn-reformi-lyuzuza-chi-realnst.html> (дата звернення: 23.05.2016). – Назва з екрану.
6. Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.iae.org.ua/> (дата звернення: 17.05.2016). – Назва з екрану.
7. Стратегічні напрями податкового регулювання розвитку аграрного сектору економіки України на період до 2020 року [Текст] / Ю.О. Лупенко, Л.Д. Тулуш. – К. : ННЦ ІАЕ, 2014. – 36 с.
8. Тулуш Л.Д. Стратегічні напрями бюджетного регулювання розвитку агропромислового виробництва в Україні [Текст] / Л. Д. Тулуш, О. Д. Радченко // Економіка АПК. - 2012. - № 10. - С. 81-90.
9. European Union [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://europa.eu/pol/financ/index_en.htm (дата звернення: 17.05.2016). – Назва з екрану.

Radchenko Oksana

Ph.D., Candidate of economic sciences, Senior Research Fellow

National Science Center "Institute of agrarian economy"

Kyiv, Ukraine

E-mail: oxanarad@ukr.net

STATE SUPPORT OF UKRAINE AGRICULTURE DURING THE SYSTEM REFORMS

Abstract

Introduction. The article deals with the basic aspects of state support of agriculture in terms of the tax incentives system reforming, Ukraine's cooperation with the IMF and European integration. The results of the analysis of conditions and events that led to change directions and volumes of state support in the budget for 2016 are presented. The possible ways of state support on the basis of common models of foreign experience are analyzed.

Methods. The study is based on current information and methodological base that contains methods whose use is to let a number of events in the development of the agricultural sector, to unify the procedure for determining the nominal amount and effectiveness of public support for the direct and indirect methods taking into account the impact of various factors on the volume of support.

Results. Some international experience mechanisms of state support for the agricultural sector and the possibility of its use in Ukraine were grounded. The key point of formation of motivational mechanism effective state support of small business forms were formulated. The research is expected defining issues of state support the industry and identify its development strategy in general agriculture in 2020, the definition of the place and role of the agricultural sector in the national economy were presented. The results are similar to domestic research and advocate the idea of the need for government support of the competitive environment, not only the individual forms of farming but ensuring food security means guaranteeing regulatory policies to support the industry.

Discussion. Further areas of research in this subject can be determining methods the of the system effectiveness for different comparative assessments.

Keywords: agricultural sector budget support, budget programs, the effectiveness of state support, the strategy of budget support systemic reforms of agriculture.

References

1. State Treasury of Ukraine. Retrieved from : <http://treasury.gov.ua/main/uk/index>.
2. Kvasha, M.M. (2016). *Derzhavna pidtrymka haluzi tvarynnytstva u 2016 rotsi* [State support of the livestock industry in 2016]. Retrieved from : <http://www.slideshare.net/DairyNews/2016-60005250>.
3. MVF napoliahaie na skasuvanni podatkovykh pilh dlia ukrainskoho APK [The IMF insists on the abolition of tax privileges for the Ukrainian agro-industrial complex]. Retrieved from : http://dt.ua/ECONOMICS/mvf-napolyagaye-na-skasuvanni-podatkovih-pilg-dlya-ukrayinskogo-apk-176201_.html.
4. Ministry of Agrarian Policy and Food of Ukraine. Retrieved from. <http://minagro.gov.ua/>
5. Rutytska, V. Systemni reformy: iliuziia chy realnist? [System Reform: Illusion or Reality?]. Retrieved from : <http://hronika.info/mnenia/116286-sistemn-reformi-lyuzya-chi-realnst.html>.
6. National Scientific Center "Institute of agrarian economy" Retrieved from : <http://www.iae.org.ua/>
7. Lupenko, Iu.O., Tulush, L.D. (2014). *Stratehichni napriamy podatkovoho rehuliuвання rozvytku ahrarnoho sektoru ekonomiky Ukrainy na period do. 2020 roku* [Strategic directions of tax regulation of development of agrarian sector of Ukraine for the period till. 2020]. – Kiev : NNTs IAE [National Science Centre "Institute of agrarian economy"].
8. Tulush, L.D., & Radchenko, O.D. (2012). *Stratehichni napriamy biudzhethnoho rehuliuвання rozvytku ahropromyslovoho vyrobnytstva v Ukraini* [Strategic directions of budgetary regulation of agricultural production in Ukraine]. *Ekonomika APK*, 10, 81-90.
9. European Union. Retrieved from http://europa.eu/pol/financ/index_en.htm

